

Židovska steza 4, SI-1000 Ljubljana

galerija
DESSA

Medprostor in medčas

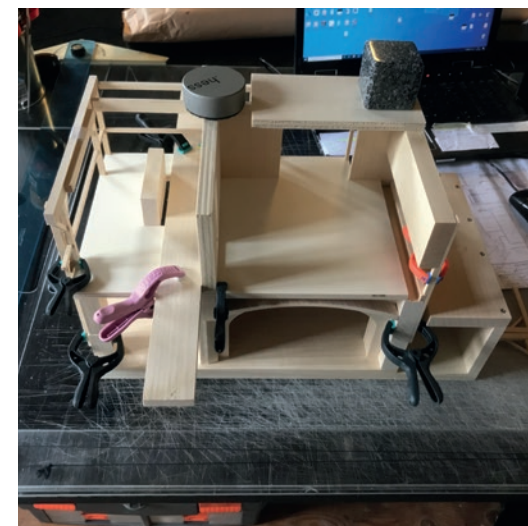
oktober / november 2021

MEDPROSTOR IN MEDČAS

Mies van der Rohe je leta 1924 zatrdil, da je »arhitektura volja dobe, prevedena v prostor«. Morda je v luči te izjave paradoksalno, da je Mies ustvarjal arhitekturo, ki je težila k večnosti, katere »odprta« prostorska zasnova je bila pravzaprav dovršena in popolna, s tem pa nespremenljiva in je na neki način zanimala eksistencialni čas. Ali je možen svojevrsten preobrat? Ali lahko mislimo arhitekturo, ki ni trdno in nedvoumno zasidrana v natančno določenem kulturnem ali eksistencialnem trenutku, ki zraste iz svojega časa, vendar pa obenem hkrati izrazi več obdobij, ki traja dolgo in se lahko stara, spreminja in ponuja različna branja? Takšno arhitekturo zanima čas (ali časovnost) kot koncept, ki se nanaša tudi na zgodovino in kulturo, na eksistencialni čas, čas narave, čas materiala ... Vsi ti časi imajo lasten tok, lastno hitrost in nihanja toka s svojimi lastnimi zapleti. Med sabo se prepletajo, sodelujejo in polemizirajo, včasih pa se niti ne dotaknejo drug drugega, ampak tečejo popolnoma po svoje.

“Ali lahko mislimo arhitekturo, ki ni trdno in nedvoumno zasidrana v natančno določenem kulturnem ali eksistencialnem trenutku, ki zraste iz svojega časa, vendar pa obenem hkrati izrazi več obdobij, ki traja dolgo in se lahko stara, spreminja in ponuja različna branja? Takšno arhitekturo zanima čas (ali časovnost) kot koncept, ki se nanaša tudi na zgodovino in kulturo, na eksistencialni čas, čas narave, čas materiala ...”

Maroje Mrduljaš

HIŠA HRIBLJANE

Tik pod vrhom travnatega hriba ob gozdnem robu, skrita pred pogledi sosedov, stoji lesena družinska hiša arhetipsko preprostega, vendar nekoliko nenavadnega volumna. Izrazito vzdolžna stavba z razmeroma blago nagnjeno pločevinasto streho na prvi pogled ne izda svojega namena, laiku pa morda niti časa svojega nastanka. Hiša je brezhibno umeščena, tako da je zaščiten pred vetrom, lahko sedi na terenu in s svojo zasnovo reproducira njegov naklon. Projekt je medigra med osnovnim zapletom hiše, ki se odvija po vsej njeni površini (kako naj sodobna družina živi v naravi?), in vrsto manjših dramaturških motivov. V vsakem elementu stavbe se istočasno razkriva tudi ideja celote, tako kot tudi celota smiselno zraste iz detajla: gre za sposobnost misliti arhitekturo v različnih merilih (in njim ustreznih časih) hkrati.

Stavba je organizirana v strogem okviru geometrijskega modula in izpopolnjenega tehničnega sistema, ki je omogočil tudi učinkovito prefabrikacijo. Sodobni čas modularnosti in prefabrikacije pa se prepleta z naravnim časom staranja lesene membrane, ki se s časom spreminja in ki različno propada glede na različne mikro-klimatske razmere. Membrana stavbe se upira podrejanju človeškemu strahu pred propadom zavetišča in postaja detektor naravnih silnic, posreduje med dvema časoma: časom bivanja stanovalcev in časom boja med naravo in materiali. Velike in tehnično domiselno rešene steklene stene brez vidnih okvirjev prispevajo k veččasovnemu značaju hiše. Če splošni vtis odzvanja z ljudskim izročilom, logika steklenih sten pripada času novih tehničnih možnosti in obenem tudi novemu zavezništvu med človekom in naravo.

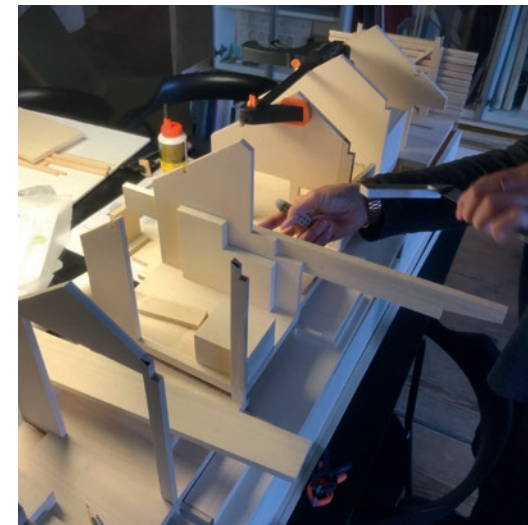
Kompleksnost in antropološko utemeljenost notranjosti stavbe lahko primerjamo z Loosovim *Raumplanom*. Tako kot pri Loosu tudi tu proporcije, oprema, načini pristopa in povezovanja izhajajo iz domiselne interpretacije strasti, običajev, ritualov in dinamike življenja stanovalcev (tako kot psihoanalitik, ve v časih tudi arhitekt o svojih strankah več kot one same, zato je v izogib presežka interpretacij in pretirane projekcije samega sebe v življenja drugih ključna samodisciplina). Dnevna soba se razvija kot sekvenca notranjih, z opeko tla-

kovanih teras različnih višin in toplotnih pogojev, ki segajo od zimskega vrta do intimnejše, tople kuhinje. Otroška soba je avtonomen volumen, ki privilegirano lebdi nad dnevno sobo. Delovni prostor za dva je umeščen v jedro stavbe.

Vendar pa ti antropološki interesi in njim pripadajoči časi niso ločeni od časa okolja. Hiša ni samo introvertirana, temveč deluje tudi kot ojačevalec izkušnje narave, kot medij, ki stanovalcem pomaga kultivirati senzibilnost na okolje. Nizko umeščena steklena stena, ki se razteza vzdolž rampe, pripušča sončno svetlobo globoko v notranjost dnevne sobe, kjer se sedi po tleh: horizont pogleda je predviden nizko, pri tleh. Visoko umeščeno steklo v spalnici odpira pogled s postelje proti nebu, tako spalnico kot kopalnico pa povezuje skrit in zaščiten plavajoči atrij, lasten, povsem arhitekturni izsek narave. Medtem ko je pri Loosu strukturalna berljivost zavestno žrtvovana v korist prostorskega narativa, pa Medprostor strukturalno disciplino uskladi s prostorsko kompleksnostjo.

Hiša ni podrejena nobeni celostni ideologiji ali estetiki. Opa-zovalec dobi vtis, da je zasnovana na podlagi trdnega prepričanja in jasnega odnosa, vendar prevladuje občutek neverjetne nežnosti in empatije arhitektov do osnovnega zapleta stavbe. Vsak izmed stanovalcev lahko živi v svojem ali v kolektivnem času, se ozira sam nase, na skupno življenje ali na naravo, se prepusti arhaičnemu doživljanju okolja, obenem pa se še naprej počuti kot protagonist sodobnosti.

Dodajmo še eno opažanje, ki se morda zdi arogantno. Primerjava sodobne ali medčasovne hiše v Hribljanah s tradicionalnim ljudskim stavbarstvom kaže na razlike prav v kvalitetah, ki jih v prvi vrsti povezujemo s slednjo: na redukcijo na bistveno in poetiko. Te lastnosti so v ljudskem stavbarstvu rezultat preprostih modrosti, zdravorazumskih odločitev in generičnosti, ki je postala dovršena v teku mnogih generacij. Hiša v Hribljanah pa kaže, kako kulturni, veččasovni, refleksivni pristop ustvarja enako utemeljeno, vendar resnično spodbudno arhitekturo, ki ni ujetnik kodificiranih izkušenj prejšnjih generacij.

—

“Hiša ni samo introvertirana, temveč deluje tudi kot ojačevalec izkušnje narave, kot medij, ki stanovalcem pomaga kultivirati senzibilnost na okolje.”

“Hiša v Hribljanah pa kaže, kako kulturni, veččasovni, refleksivni pristop ustvarja enako utemeljeno, vendar resnično spodbudno arhitekturo, ki ni ujetnik kodificiranih izkušenj prejšnjih generacij.”

—

ŠPORTNA DVORANA VIŽMARJE BROD

Športna dvorana Vižmarje Brod deluje kot avtonomen, na videz nekontekstualni objekt. Dvorana je dograjena kompleksu slikovite pritične osnovne šole, ki spominja na okoliško strnjeno pozidavo enodružinskih hiš ter se tako skuša umestiti v zgodovino urejenega ljubljanskega in slovenskega predmestja, v katerem Miloš Kosec prepoznava »strah pred družbo«. Zasebno kraljestvo družinskega doma šolarji izmenjujejo z dvoriščem in institucionalno-kolektivnim okvirom šole, ne da bi med njima prišlo do izrazitejše arhitekturne razlike. Kot da bi bila čas intimnega družinskega življenja v individualni hiši in čas kolektivnosti ter socializacije v šoli podobna, enako udobna in neizpodbitna. Linije drevoreda tečejo čez mimo krajinsko sliko travnikov, hiše so nekoliko odmaknjene, ni poudarkov in odklonov, ker za vso slikovitost poskrbi kulisa oddaljenih gora, vse se odvija hkrati ...

Znotraj tega homogenega, linearnega urbanega zapleta popeljeta športna dvorana in javni prostor okoli nje svoje uporabnike v čas drugačnih prednostnih nalog in vrednot. Ne moremo reči, da dvorana ne pripada svojemu ambientu ali da gre za formalni eksces, vendar pa med njo in njeno okolico obstaja bistvena razlika. Družbeno in urbano tkivo predmestja spada v domačijski čas, ki je statičen, ne prenaša pospeševanja in ne spodbuja drugačnosti. Čas dvorane je odprt in spremenljiv, v njej so možni tudi največji pospeški, v njej se okrepijo socialne interakcije, odkrito se izrazijo tako frustracije kot užitki.

Dvorana uvaja drugačna razumevanja družbenega in v kontekstu brez konteksta sveti kot svetilo. Nezgovoren volumen je bogat z izkustvi: polikarbonatni ovojse spreminja glede na okolje, dogajanje in notranjo osvetlitev. Utripanja svetila se odvijajo postopoma, vedno drugače, na opni se izmenjujejo podobe predmestnega in institucionalnega, umetnega in naravnega časa. Za oblikovanje javnega prostora ni treba veliko. Dolg in nizek portik, vtisnjen v volumen dvorane in obrnjen proti šoli, prijazno in nezavezujoče vabi k vstopu, in pripada tako dvorani kakor tudi trgu. Igrišča so vkopana, kar stavbo zniža. Pogled prehaja skozi celotno notranjost na nasprotno fasado s stekleno potezo, ki teče ob tleh. Med vho-

dom in avditorijem ni meja in ovir, to je socialno jedro stavbe s klubskim prostorom. Premikanje skozi stavbo je neovirano in logično, različne uporabniške skupine so enakopravno obravnavane, vsak ima pravico do svojega časa, njihovi preklopi pa se zgodijo tam, kjer je to potrebno. Vsi gradbeni elementi so podrejeni strogemu modularnemu sistemu, formalne odločitve pa izhajajo iz geometrijskih ritmov. Svetel les, neometani beton, žive barve v garderobah. Za prostorsko doživetje dvorane je ključna medigra transparentnosti in prosojnosti opne in lesenih površin. Celovitost svetlega lesa ustreza celovitosti svetlobe, ki proseva skozi polikarbonat. Ne gre za dobesedno podobnost, temveč za harmonično skladnost haptičnega učinka materiala primerljive vizualne živahnosti.

Abstrakcija, redukcija forme in tektonska disciplina so sredstva, s katerimi se dvorana diskretno distancira od okolja, saj je najprej treba ustvariti razliko, da prepoznamo stališča in vzpostavimo dialog. Medprostor uspevajo ravno v tem ravnovesju hkratne pripadnosti in nepripadnosti, v odpiranju novih perspektiv, ne da bi bili pokroviteljski. Tako program kot arhitektura dvorane pritrujeta svetu in času, v katerih sta sodelovanje in tekmovanje neločljivo povezani, v katerih se osebni dosežki in čustva zlijejo z izkušnjo kolektivnosti.

—

“Abstrakcija, redukcija forme in tektonska disciplina so sredstva, s katerimi se dvorana diskretno distancira od okolja, saj je najprej treba ustvariti razliko, da prepoznamo stališča in vzpostavimo dialog. Medprostor uspevajo ravno v tem ravnovesju hkratne pripadnosti in nepripadnosti, v odpiranju novih perspektiv, ne da bi bili pokroviteljski.”

—

PRENOVA DOMAČIJE VRLOVČNIK

Prenova domačije Vrlovčnik najbolj dobesedno raziskuje problematiko večplastnega časa oziroma medčasa. Gre za obnovo zapuščenega podeželskega posestva v Kamniško-Savinjskih Alpah, v dolini Matkov kot, ki je množični turizem še ni dosegel in ki živi svoj čas kot enklava tradicionalnih družbeno-naravnih ekosistemov. Medprostor je naletel na tri zapuščene podeželske zgradbe na zelo strmem in osamljenem zemljišču, s katerega se odpira čudovit razgled na dramatične gorske vrhove.

Popolna zamrznitev tradicionalnega časa je nemogoča, dobesedno ponavljanje že odmrlih vzorcev pa bi izkazovalo intelektualno lenobo. Razlog za življenje sredi radikalnih razmer gorskega sveta ni več nujna, temveč stvar izbire, posebnega odnosa, užitka. Niti zaplet niti liki zgodbe podeželskega posestva niso več enaki. Kako prepletati več različnih časov? V kakšni meri je treba prevzeti tradicionalni čas, da se ohranita celovitost in pristnost bivanja v alpskem prostoru, in v kakšni meri je treba v projekt vgraditi sodobnost, da se razvije nova zgodba in da so prizadevanja za obnovo upravičena?

Medprostor združuje dve na videz nasprotujoči si metodi. Prva je forenzično, skoraj obsesivno raziskovanje in recikliranje obstoječe gradbene substance. To pomeni izjemno natančno razbiranje slojev zidov in lesenih elementov z analizo njihove stavbarske in antropološke vloge. Vsi sloji so potencialno enakovredni, ohranjanju vseh pomembnih sledi zgodovine je posvečena velika pozornost. Gradbeni elementi se razstavljajo, katalogizirajo, obnavljajo ... Podeželsko posestvo je obravnavano kot vrhunski kulturni artefakt. Gabariti in logika gradnje so varovani kot ključni trenutki njihovega prostorskega zapleta. Počmelno kurišče in kuhinja v glavni stanovanjski stavbi bosta ostali fenomenološko jedro posestva, tu se bodo ohranile sajaste sledi, ki so jih pustile prejšnje generacije. Ohranjena bo tudi krhka strešna konstrukcija nekdanjega gospodarskega poslopja z neravnimi razpokanimi tramovi ter z režami med deskami fasade, skozi katere prodira svetloba.

Toda celoten postopek je eksperimentalen in odprt, podvržen ustvarjalnemu branju, ki ga ne težita »kulturna vred-

nost« ali prisila ohranjanja. Ne obnavlja se spomenik, temveč nekoč živo posestvo, ki bo zaživelo novo življenje. Vzponedno s forenzičnim pristopom se pripravljajo tudi nove intervencije. Po restavratorski obdelavi obstoječe stavbene substance v Medprostoru samozavestno dodajajo nove sloje in ustvarjajo nove situacije. Prvi novi sloj je zamenjava dotrajanih gradbenih elementov z replikami, ki pa ne simulirajo starosti, temveč jasno pokažejo svojo novost. Drugi sloj je dodajanje popolnoma novih stavbnih volumnov. Vse tri stavbe so v zaledju dobile nove betonske kleti, ki so prevzele naloge statične stabilizacije in odvodnjavanja. V teh podzemnih volumnih so umeščeni sodobni servisni prostori, ki stare stavbe osvobajajo sekundarnih programov. Končno pa z odstranitvijo, dodajanjem ali zamenjavo stavbnih elementov znotraj starih zgradb nastajajo nove prostorske situacije. Tako se vrhnji del zatrepa glavne stavbe spremeni v stekleno steno, razpira se tudi del medetažne konstrukcije, tako da se notranjost stavbe odpre in postane bolj zračna, vendar sta obenem bolj izrecno poudarjena tudi stara kuhinja in kurišče. V ostrešje gospodarskega poslopja je vstavljena spalna kapsula, hiša v hiši, majhen bivak na nepričakovanem mestu. Z novimi posegi nastajajo prepleti stare in nove prostorske logike, znotraj katerih se bistvo starejšega jasneje razkrije.

Nastane arhitektura, ki skozi zgodovino prehaja transverzalnost in v kateri sta preteklost in sedanjost hkrati avtonomni in prepleteni, v kateri sta izvor in vloga posameznega stavbnega elementa istočasno pomembna in nepomembna. Ta transverzalnost tradicionalnega in sodobnega se nanaša na materialno substanco arhitekture, pa tudi na način naseljevanja posestva. Staro posestvo je bilo zaokroženo ekosistem, projekt obnove pa nauke tradicije uporablja za razvoj novih scenarijev bivanja, v katerih življenje hkrati poteka v treh stavbah ter na odprtem prostoru med njimi in okoli njih.

Podobno kot pri Plečnikovih delih vse od urbanističnega merila Praškega gradu pa do obnove slovenskih podeželskih cerkva, je obnova domačije Vrlovčnik asemblaž, v katerem so izraženi kontrasti starega in novega, v katerem se prehodov ne

poskuša zravnati ali prikriti, ki pa obenem ne ustvarja hierarhi-
je ali prevlade ene plasti nad drugo. Tako stari kakor tudi novi
arhitekturni elementi se medsebojno podpirajo in si na neki na-
čin služijo kot alibi, da bi se emancipirali od konvencij in se
osvobodili nekaterih tradicionalnih vlog. Poetične prostorske
konstelacije v binarnosti »povsem novega« ali »povsem stare-
ga« na domačiji Vrločnik ne bi bile mogoče.

**“V kakšni meri je treba prevzeti tradicionalni čas, da
se ohranita celovitost in pristnost bivanja v alpskem
prostoru, in v kakšni meri je treba v projekt vgraditi
sodobnost, da se razvije nova zgodba in da so
prizadevanja za obnovo upravičena?”**

**“Nastane arhitektura, ki skozi zgodovino prehaja
transverzalno in v kateri sta preteklost in sedanjost
hkrati avtonomni in prepleteni, v kateri sta izvor in
vloga posameznega stavbnega elementa istočasno
pomembna in nepomembna.”**

Avtorji razstave: Rok Žnidaršič, Jerneja Fischer Knap,
Samo Mlakar

Besedilo: Maroje Mrduljaš

Slovenski in angleški prevod: Miloš Kosec

Angleška lektura: Natasha Grand

Makete: Samo Mlakar, Jerneja Fischer Knap

3d priprava za makete: Dino Mujić

Plakati: Timotej Jevšenak

Obdelava načrtov: Matija Nahtigal

Fotografije: Miran Kambič, Tadej Bolta, Medprostor

Razrez za makete: Mizarstvo Pečjak Peter, SKT kovinoplastika,
proizvodnja in storitve, Mizarstvo Robert Velkovrh

Les: Otmar Kugovnik

Prevoz lesa: Cimermanstvo Imer

P. S.

Pri Medprostoru istočasno prevladujejo vprašanja arhitektur-
nega jezika, sloga, slike (slikovitosti), vendar se zdi, kot da
so se od njih osvobodili in se popolnoma osredotočili na re-
alnost arhitekturnega prostora, kar je z arhitekturno analizo
težko izraziti. Bistveno ne more biti poenostavljeno, zares
nujno ne more biti minimalno, organski koncept ne more biti
podrejen naravi in okolju ... Z metaforo in provizoričnim kon-
ceptom časa oziroma časovnosti smo poskušali predstaviti
večplastnost in eksistencialno utemeljenost arhitekture Med-
prostora.

Producent in organizator razstave

Razstavo sofinancira

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO